

Píše Manfred Weinberg

(E*forum, 14. 09. 2015)

O velkém přínosu ediční řady *Intellectuelles Prag* im 19. und 20. Jahrhundert (Intelektuální Praha 19. a 20. století), vydávané Steffenem Höhnem, Alicí Staškovou a Václavem Petrbokem, není sporu; jako první tu vyšly svazky o Augustu Sauerovi, Franzi Spinovi, Vilému Flusserovi nebo sborníky o Kafkovi a Praze (*Kafka und Prag*) a možnostech a znemožňování jeho recepce (*Wirkung und Wirkungsverhinderung*). Totéž platí i pro čtvrtý svazek této řady, o kterém zde bude řeč – věnován je „zanárodním“ spisovatelům mezi Čechy a New Yorkem“ **Johannesu Urzidilovi (1896-1970)** (*Ein „hinternationaler“ Schriftsteller zwischen Böhmen und New York*, edd. Steffen Höhne, Klaus Johann a Mirek Němec, Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 2013). Johannes Urzidil je – na rozdíl od Sauera a Spiny – stále ještě „známou veličinou“ pražské německé literatury. Ernst Schönwiese ho označil za „posledního velkého vypravěče pražské školy“ (*Literatur in Wien zwischen 1930 und 1980*, Wien, München 1980, s. 127-144) – a Ingeborg Fiala-Fürstová v tomto svazku kolportuje další takové charakteristiky: „velký humanista, homo vere humanus, pražský buditel lidstva, zanárodní trubadúr staré Prahy“ (s. 489). Tato vypodobení vybízejí k tomu, aby se prozkoumala Urzidilova role při etablování a konsolidaci základního pojetí „pražské německé literatury“; teprve pak dle mého názoru získá na relevanci i pohled na rozmanitost Urzidilovy tvorby. Je ovšem s podivem, že se svazek o kritické ocenění tohoto Urzidilova (faktického) životního výkonu takřka nesnaží a místy se ztrácí v někdy až přebytných panoramatických záběrech.

Obzory ozářené tímto svazkem jsou naznačeny rubrikami (pojmenovanými ovšem pouze v obsahu) „Duchovní profil“, „Lyrik a překladatel v prostředí ‚Pražského kruhu‘“, „Politický publicista“, „Milovník umění, historik umění a sběratel umění“, „Literární historik a esejista“, „Korespondence a přátelství v exilu“ a „Vypravěč v exilu – Čechy a New York“. „Šíří“ dodává svazku Klaus Johann svým příspěvkem s „poznámkami k publikační a recepční historii“, jehož cílem je patrně především úplnost, jak dokazuje bibliografie čítající dvanáct a půl strany (!). Následují početné, v podobných sbornících oblíbené, příspěvky typu „Urzidil a ...“ (Isabelle Ruiz: „Urzidil a Norbert Elias“, Kurt F. Strasser: „... a Bolzano“, Ekkehard Haring: „a Pražský kruh, později Monika Tokarzewska: „a Günther Anders a Gustaw Herling-Grudziński“). Mezi nimi ovšem vyniká příspěvek napsaný společně Tomem Kindtem a Hansem-Haraldem Müllerem *Urzidil a moderna*, v němž jsou Urzidilovy texty řazeny k „umírněnější moderně“ (s. 122), na což lze v budoucnu navazovat. Důležitý příspěvek k „umístění“ Urzidila v interkulturalitě českých zemí přináší také stať Václava Petrboka o Urzidilově *Goethovi v Čechách* v kontextu goethovských slavností roku 1932 v Československu.

Spolu s Maxem Brodem a nakonec Lenkou Reinerovou byl Urzidil současníkem ‚pražské německé literatury‘, který o ní později podal svědectví, a byl tak i spolutvůrcem jejího obrazu. V době, kdy se výzkum snaží o novou profilaci této literatury, by proto bylo na místě tuto Urzidilovu roli ještě jednou prověřit. V tomto ohledu je ale svazek podivuhodně bezobsažný. Tak třeba v příspěvku Anji Bischof k tomuto tématu (*Vzpomínka jako konstanta prozaického díla Johannese Urzidila*) najdeme tak úžasné precizní diagnózy jako: „Jak známo, vzpomínka je ústředním faktorem pro utváření identity jednotlivce“ (s. 565), což nakonec vede k závěru: „Johannes Urzidil vzpomínal – pro sebe samého“ (s. 566). (Srov. naproti tomu v pregnantním zaostření stať Berndta Hamachera o Urzidilovi in: *brücken*, N. F., 1–2 [2012], s. 271–279.)

Je až pozoruhodné, že nejsrozumitelnější slova, která k tomu ve svazku najdeme, jsou citáty Petera Demetze z roku 1999 (!). Pod názvem *Johannes Urzidil – Lesen/Wiederlesen* (in: Aldemar Schiffkorn [ed.]: *Böhmen ist überall. Internationales Johannes Urzidil-Symposion*, Linz 1999) Demetz napsal: „[Urzidil] byl posledním ze zemských patriotů pocházejících z rakouských Čech, jenž nepřestával rozděleným a nedůvěřivým národům navracet do paměti prospěšnost symbiózy, a smí si pro sebe vznášet historický nárok na zosobnění oné ztracené symbiózy ve vší čistotě v sobě samém. Je pouze otázkou, zda to vše zaručí i budoucnost spisovatele Urzidila a jeho knih; spíše se [...] přikláním k názoru, že nostalgický pohled do minulosti už stačit nebude“ (s. 33n.). Proti tomuto obsahovému zaměření na minulost ovšem Demetz staví jeho literární formu: „Modernost Urzidilových spisů spočívá v oné křehké hranici mezi prózou a esejem, kde si [...] pohrává s žánrem a způsobem psaní a přibližuje se k přiznanému a skrytému citátu, pastiši, parodii nebo dokonce takovým artistickým mimikrům, které vzdávají hold klasickému předobrazu, jehož manýru nenapodobují, nýbrž přetváří v rafinované umění“ (s. 34). Může se zdát nepřiměřené, že se zde tak podrobně cituje ze statě z roku 1999. Příspěvky v tomto svazku ale nedosahují výstižnosti (a užitečnosti) Demetzovy diagnózy. Hovoří samo za sebe, že tyto pasáže uvádí ve svém příspěvku Filip Charvát, který ve vší vážnosti znovu podrobuje Urzidilovy texty otázce, zda jsou „zdařilým uměleckým dílem“ (s. 479), což výrazně zaostává za Demetzovou diagnózou vykalkulovaného mixu žánrů. A ještě: Musí se nutně ‚zachraňovat‘ Urzidilova raná lyrika, jak to v tomto svazku činí Klaus Schenk?

Stejnou diagnózu lze stanovit ještě jednou v případě názvu, ve kterém se – jak jinak – nalézá formulka o Urzidilově ‚zanárodnosti‘ (*‚Hinternationalität‘*). Precizního rozboru tohoto slova se čtenář nedočká ani tentokrát. Ve svém příspěvku o „zanárodnosti a národním humanismu“ se tím nepovažuje za nutné zabývat ani Gaëlle Vassogne – a Mirek Němec ve statí *Purkyně v Čechách. Ke vzniku „zanárodnosti“ Johannese Urzidila* pouze opakuje charakteristiku Klause Johanna (která ovšem zaostává za jeho ostatními vypodobeními Urzidila), podle níž je tím myšlena „schopnost smírného vyvážení národních protikladů na základě humanity a tolerance“ (s. 344). K tomu jen stručně: Jak známo, píše Urzidil o svém dětství stráveném v Praze: „[chlapec, M. W.] si sám volil své klukovské přátele a nepřátele, kde chtěl, a bylo mu srdečně jedno, jestli mu míč proletěl českým, německým, židovským nebo rakouským šlechtickým oknem.

„Já jsem ‚zanárodní‘, říkával o sobě. Za národy – nikoli nad nimi nebo pod nimi – se dalo žít a toulat se po ulicích a v průchodech domů“ (*Pražský triptych*, Praha 1997, s. 10n.). Odmítnutím vertikálního „pod a nad“ tak popisuje nejen kulturní rozmanitost Prahy v prostorově horizontálním bytí vedle sebe, ale připojením jednoho písmene k běžnému ‚international‘ zavádí duplicitu povrchního národně kulturního dělení a skryté, zato ale zásadní pospolitosti. Přitom se ony „průchody“ stávají vlastním symbolem Prahy a město Praha (téměř) plně pokrytým ‚meziprostorem‘, který sdíleli všichni Pražané *jako Pražané*. To je mnohem (i teoreticky) produktivnější než opakování tradičních formulací o ‚Tripolis Praga‘ a tamním soužití Němců, Židů a Čechů.

Taková opomenutí přínos tohoto svazku v žádném případě neumenšují, přičemž je třeba vyzdvihnout především „Bibliografii samostatných publikací Johannese Urzidila“ sestavenou Klausem Johannem, která svazek uzavírá. Ale zatímco ostatní svazky této publikační řady otevírají nové perspektivy výzkumu tím, že se zaměřují na neprávem zapomenuté ústřední pražské intelektuály nebo podrobuji novým otázkám Kafkovo dílo, působí tento svazek – právě kvůli své ‚šíři‘ – spíše jako tečka. Nové otázky zde bohužel takřka nevyvstávají, ačkoli je Peter Demetz již dříve pregnantně formuloval. Neboť z jeho diagnózy obsahové nostalgie a formální modernosti nutně vyplývá navazující otázka (Demetze přesahující), zda by precizní výzkum ‚formy‘ Urzidilových textů nakonec přece nepřinesl přiměřenější (protože roztříštěnější) obraz Prahy a ‚pražské německé literatury‘, než jak k tomu svádí obsahová nostalgie, jež byla tím jediným, na co se doposud stále navazovalo. Potom by i rozšíření pohledu na zcela jiné aspekty Urzidilovy tvorby, které lze považovat za faktický přínos svazku, získalo zřetelně větší výpovědní hodnotu.

Překlad Miloslav Man

www.ipsl.cz